

KS. FRANCISZEK SIDOR
Grębów

Działalność społeczna i polityczna ks. Andrzeja Wyrzykowskiego

W gronie duchownych diecezji sandomierskiej nie brakuje postaci wybitnych, które dzięki pracy na wielu płaszczyznach zasłużyły sobie na uznanie. Z całą pewnością należał do nich ks. Andrzej Wyrzykowski, który urodził się 24 listopada 1879 r. w Sandomierzu. W latach 1886–1895 uczęszczał do szkół w rodzinnym mieście: najpierw do szkoły elementarnej, a następnie do progimnazjum. W kolejnych latach odbywał studia w Seminarium Duchownym w Sandomierzu (1895–1902). Po święceniach subdiakonatu oraz diakonatu, których w lipcu 1902 r. udzielił mu bp Jerzy Szembek, został wysłany na studia wyższe na Akademii Duchownej w Petersburgu. Ukończył je ze stopniem magistra teologii. W Petersburgu 25 marca 1906 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bp. Gaspara Cyrtowta, suffragana kowieńskiego. Przez kolejne lata swojego życia posługiwał w Sandomierzu: najpierw jako duszpasterz przy kościele parafialnym pw. św. Pawła, a następnie rektor kościoła pw. św. Jakuba. Ks. Wyrzykowski pracował również naukowo. Był człowiekiem wszechstronnie uzdolnionym. W Seminarium Duchownym w Sandomierzu prowadził wykłady z wielu przedmiotów: historii Kościoła, historii sztuki sakralnej, prawa kanonicznego, języka łacińskiego i śpiewu kościelnego. Uczył też historii i geografii w niższym seminarium duchownym. Od chwili przyjazdu do Polski zajmował się biblioteką seminaryjną, którą kierował niemal do samej śmierci. Pełnił też wiele funkcji kościelnych, m.in. sędziego prosynodalnego, cenzora książek kościelnych i wydawnictw diecezjalnych, wiceoficjała i oficjała Sądu Biskupiego. Czynnie uczestniczył w działalności wielu organizacji dobroczynnych i społecznych. Poza tym angażował się w życie polityczne Sandomierza, pełniąc np. funkcję radnego miasta. Za swoją działalność otrzymał wiele odznaczeń nie tylko kościelnych (kanonik honorowy, kanonik gremialny, prałat kustosz Kapituły Katedralnej w Sandomierzu), ale i państwowych. Zmarł 4 listopada 1955 r. po długiej chorobie w wyniku zawału serca. Został pochowany na cmentarzu parafii św. Pawła w Sandomierzu.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie działalności społecznej ks. Andrzeja Wyrzykowskiego. Dotychczas żaden historyk nie podjął próby szeregówłowego

i całościowego opisanego życia tego wybitnego kapłana ani tym bardziej jego zaangażowania na polu społecznym. Kilku autorów poruszyło tylko niektóre kwestie związane z jego postacią. Na uwagę zasługuje artykuł bp. Walentego Wójcika, który w półroczniku „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” zamieścił życiorys duchownego¹. Inną pozycją, w której można znaleźć krótki biogram życiowy bohatera niniejszej rozprawy, jest *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich 1186–1926* autorstwa ks. Jana Wiśniewskiego². W początkach 2019 r. ukazał się syntetyczny biogram ks. Wyrzykowskiego w ostatnim tomie *Słownika biograficznego księży diecezji sandomierskiej*³.

Przytoczone powyżej publikacje jedynie marginalnie poruszają kwestię działalności społecznej ks. Wyrzykowskiego. Z tego względu konieczne było przeprowadzenie kwerendy archiwalnej. Najwięcej informacji na wybrany temat przyniosła kwerenda w Bibliotece Diecezjalnej. Najbardziej przydatna okazała się spuścizna po duchownym zgromadzona w zespole rękopisów (sygn. G 1330 – trzy pudła materiałów) oraz w Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej (sygn. 868). Cenne informacje przyniosły także poszukiwania w Archiwum Państwowym w Kielcach Oddział w Sandomierzu. Natomiast kwerenda akt personalnych ks. Wyrzykowskiego zdeponowanych w Archiwum Diecezji Sandomierskiej w omawianej kwestii okazała bezowocna (znajdowały się tam jedynie dane dotyczące jego posługi na polu parafialnym i diecezjalnym). Zebrany materiał źródłowy pozwolił na ukazanie działalności społecznej ks. Wyrzykowskiego na trzech polach: organizacji dobroczynnych, stowarzyszeń społecznych oraz zaangażowania politycznego.

Organizacje dobroczynne

Początki XX w. to czas dokonujących się przemian gospodarczych, a co za tym idzie – przeobrażeń społecznych. Był to okres, w którym powstało wiele organizacji społecznych i charytatywnych mających na celu dobro społeczeństwa, a także dotarcie do konkretnych osób, które potrzebowały pomocy. W Sandomierzu od 1887 r. działało Stowarzyszenie Spożyców⁴ założone przez rzemieślników i robotników. Jego celem było zjednoczenie Polaków, wzajemna pomoc i działalność kulturalna, tj. zakładanie bibliotek, prowadzenie odczytów, udzielanie pożyczek i pomocy członkom⁵. W Sandomierzu organizacja ta w krótkim czasie (w ciągu jednego roku) osiągnęła

¹ W. Wójcik, *Ks. Andrzej Wyrzykowski (1879–1955)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2 (1960), z. 1–2, s. 298.

² J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926.

³ B. Stanaszek, R. Nowakowski, P. Tylec, *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 4, S–Ż. *Biskupi i uzupełnienia*, Sandomierz 2018, s. 250–251.

⁴ Z. Małecki, *Sandomierz w latach 1864–1914*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 3, 1795–1918, red. J.M. Małecki, Warszawa 1993, s. 131.

⁵ Była to pierwsza Polska organizacja utworzona w 1874 r. w Budapeszcie. Stowarzyszenie reprezentowało sprawy Polski na Węgrzech. Po połączeniu w 1880 r. ze Związkiem Pol-

obrót około 50 tys. rubli i zajęła drugie miejsce w skali kraju (po stowarzyszeniu pracowników kolei warszawsko-wiedeńskiej⁶). W Stowarzyszeniu Spożywców „Pomoc Bratnia” ks. Wyrzykowski był członkiem zarządu Rady Nadzorczej. Rada ta miała za zadanie wyznaczać pracę, jaką ma podjąć stowarzyszenie, oraz zadania stojące przed nim w przyszłości⁷. Przy tej organizacji działały dwie komisje: Komisja Gospodarcza oraz Komisja Rewizyjna. Poza tym istniała jeszcze tzw. Komisja Zebrania Delegatów i Dzielnicowych⁸, do której należał ks. Wyrzykowski⁹. Było to stowarzyszenie znaczące i znające swoje miejsce w mieście. Na jednym z zaproszeń znalazło się stwierdzenie: „Pomoc Bratnia musi zająć odpowiednie dla przykładu swej siły i statusu stanowisko”¹⁰. Organizacja ta była bardzo liczna: w 1927 r. należało do niej 3913 członków. Byli wśród nich robotnicy (361), rolnicy (3038), urzędnicy (248) oraz inne zawody (266)¹¹. Pomoc Bratnia prowadziła 16 sklepów z artykułami mieszanymi, sklep z materiałami i tkaninami, sklep ze skórą i obuwiem, warsztat i sklep masarski, skład nafty, soli i nawozów sztucznych, skład desek, węgla i drzewa opałowego oraz cegielnię¹². Podczas II wojny światowej Rada Nadzorcza Spółdzielni nie zbierała się, choć jej sklepy były czynne. Zaniechano zebrania, gdyż władze okupacyjne nie udzieliły na nie zezwolenia¹³. Kwerenda nie wykazała, jak długo ks. Wyrzykowski działał w Stowarzyszeniu „Pomocy Bratniej” ani kiedy zrezygnował z jej członkostwa. Pierwsza wzmianka o tym, że ks. Wyrzykowski należał do ścisłego zarządu, pochodzi z 1913 r.¹⁴ Nie wiadomo też dokładnie, jak wyglądała jego praca w tym stowarzyszeniu. Ostatnie zachowane informacje, które świadczą o tym, że należał jeszcze do zarządu tej organizacji, pochodzą z 1941 r.¹⁵ Wśród akcji, w które angażował się sandomierski kapłan, było także Stowarzyszenie Samopomoc Społeczna. Niestety, nie wiadomo zbyt wiele na temat tej organizacji. Ks. Wyrzykowski pełnił w niej rolę pełnomocnika i miał za zadanie przysyłać sprawozdania z działalności oddziału¹⁶.

Spółdzielnia Spożywców „Społem” była kolejną organizacją, której członkiem był ks. Wyrzykowski. Spółdzielnia miała na celu wychowanie społeczeństwa w du-

skim włączyło się w działalność patriotyczną. *Stowarzyszenie Bratniej Pomocy*, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 26, Warszawa 2005, s. 103.

⁶ Z. Małecki, *Sandomierz w latach 1864–1914*, art. cyt., s. 131.

⁷ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu [dalej: BDS], Zespół Rękopisów [dalej: ZR], sygn. G 1331, t. 45, k. 2.

⁸ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 45, k. 9.

⁹ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 45, k. 16.

¹⁰ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 45, k. 3.

¹¹ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 45, k. 9.

¹² BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 45, k. 12.

¹³ P. Matusak, *Wojna i okupacja*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, 1918–1980, red. W. Czajka, Warszawa 1994, s. 179.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu [dalej: APKOS], Sprawozdanie Stowarzyszenia Spożywców „Pomoc Bratnia” w Sandomierzu, sygn. 2, k. 1.

¹⁵ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 47, k. 14.

¹⁶ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 34, k. 6.

chu współdziałania i wzajemnej pomocy. W szerszej perspektywie dążyła do zmiany ustroju gospodarczego przez eliminowanie czynnych przedsiębiorstw kapitalistycznych skierowanych na zys jednostek¹⁷. Spółdzielnia zmierzała do zastąpienia tych przedsiębiorstw gospodarstwami społecznymi pracującymi na rzecz jak najlepszego zaspokojenia potrzeb ludzi zrzeszonych w spółdzielniach. Ofiarność i obowiązkowość członków miała przynieść korzyści finansowe, które przeznaczano na cele wzajemnej pomocy¹⁸. Spółdzielnia dążyła do podniesienia poziomu życia ludu wiejskiego, a także do usunięcia wyzysku pośrednictwa pracy i do podniesienia dochodów z pracy rolników¹⁹. Od Delegatury Zarządu na Okręg Radomski w Radomiu ks. Wyrzykowski 21 września 1946 r. otrzymał Złotą Odznakę „Społem” za 25-letnią pracę w spółdzielni²⁰.

Wśród organizacji charytatywnych, które istniały na terenie Sandomierza, był m.in. Polski Czerwony Krzyż. Organizacja ta działała przy zakładach pracy, szkołach i w różnych środowiskach. Powstała w Polsce w 1919 r. i już 22 lipca tego samego roku sandomierski ksiądz otrzymał legitymację członka Towarzystwa Polskiego Czerwonego Krzyża²¹. Celem PCK było niesienie pomocy poszkodowanym przez I wojnę światową, ofiarom epidemii, a także szkolenie ratowników sanitarnych. W czasie II wojny światowej praca PCK została ograniczona i skupiła się na pomocy jeńcom wojennym i więźniom obozów koncentracyjnych, wysiedleńcom i partyzantom. Po wojnie organizacja ta prowadziła stację krwiodawstwa i stację pogotowia, zakłady opiekuńcze i lecznicze, a także akcję łączenia rodzin i poszukiwania osób zaginionych²². Brak dokładnych danych, czym zajmował się w tej organizacji opisywany kapłan i jaki wkład wniósł do niej swoją osobą. Przez kilka lat był członkiem oddziału PCK w Sandomierzu i uiszczal z tego tytułu opłaty²³. Czwartego marca 1932 r. został wybrany na członka Komisji Rewizyjnej sandomierskiego oddziału tej organizacji²⁴.

Stowarzyszenia społeczne

Władze zaboru rosyjskiego nie pozwalały na tworzenie jakichkolwiek organizacji, lecz wyjątek stanowiły tu stowarzyszenia dobroczynne. Sytuacja ta uległa zmianie

¹⁷ *Jak założyć spółdzielnię spożywców. Poradnik dla organizatorów*, oprac. J. Dominko, Praktyczna Biblioteka „Społem” 8, Warszawa 1935, s. 3.

¹⁸ *Jak założyć spółdzielnię spożywców...*, dz. cyt., s. 4.

¹⁹ S. Dąbrowski, *Co czynią spółdzielnie spożywców dla przebudowy ustroju społecznego*, Warszawa 1928, s. 49.

²⁰ BDS, Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu [dalej: AKKiK], sygn. 868, k. 31.

²¹ BDS, ZR, sygn. G 1330, t. 4, k. 3.

²² *Polski Czerwony Krzyż*, w: *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1996, t. 5, s. 224.

²³ Ks. Wyrzykowski wpłacił 31 stycznia 1922 r. 100 marek składek członkowskich w PCK. BDS, ZR, sygn. G 1330, t. 4, k. 8.

²⁴ BDS, ZR, sygn. G 1330, t. 4, k. 18.

po wojnie rosyjsko-japońskiej i rewolucji roku 1905. Zezłał ucisk carski i dopiero wówczas osłabiona Rosja poczyniła pewne ustępstwa polityczne. Na fali liberalizacji powstało w 1906 r. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Hasłem tej organizacji było zawołanie: „Przez poznanie do umiłowania kraju – przez umiłowanie do czynów ofiarnych”. Cel zaś towarzystwa polegał na zbieraniu wiadomości dotyczących krajoznawstwa polskiego, na gromadzeniu danych naukowych geograficznych, fizjograficznych, antropologicznych, etnograficznych, archeologicznych, statystyczno-ekonomicznych na temat zagadnień związanych z historią sztuki na ziemiach polskich i w krajach sąsiadujących z terenami polskimi, a także na szerzeniu wśród młodzieży polskiej wiadomości dotyczącej krajoznawstwa polskiego. Wymienione wyżej zadania realizowano przez różnego rodzaju wycieczki po kraju, odczyty i wystawy, gromadzenie zbiorów, wydawanie broszur i przewodników krajoznawczych oraz opiekę nad zabytkami²⁵.

Po 1906 r. zaczęły powstawać w całej Polsce oddziały towarzystwa, założono również oddział w Sandomierzu, choć dokładna data jego powstania jest nieznaną, wiadomo tylko, że zbiegła się z wydaniem przez ks. Józefa Rokosznego przewodnika po Sandomierzu²⁶. Sandomierski oddział PTK istniał z pewnością w 1910 r., gdyż świadczą o tym sprawozdania roczne Oddziału Głównego oraz wspomina o nim tygodnik „Ziemia”. Jednak dwa lata później Główny Zarząd PTK postanowił rozwiązać oddział w Sandomierzu. Następnie I wojna światowa przerwała całkowicie jakkolwiek działalność, sytuacja zaś w państwie nie sprzyjała pracy krajoznawczej. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę 26 maja 1918 r. reaktywowano sandomierski oddział PTK. Pierwsze informacje na temat jego zarządu pojawiły się w połowie lutego 1919 r. Zgodnie z nimi skład zarządu prezentował się następująco: ks. Andrzej Wyrzykowski – prezes, Stanisław Karpowicz – wiceprezes, Józef Pietraszewski – sekretarz, Michał Świerzowicz – skarbnik, Stefan Źarski – gospodarz. Przy PTK w Sandomierzu istniały jeszcze sekcje, które zajmowały się konkretną działalnością: Sekcja Odczytowa – Stanisław Karpowicz, Sekcja Wydawnicza – ks. Andrzej Wyrzykowski, Sekcja Przyrodnicza – Jan Łopuszański, Sekcja Wycieczkowa – Józef Pietraszewski, Sekcja Zbiorów – Michał Świerzowicz, Sekcja Towarzyska – Ossuchówna, Sekcja Popularyzacji Krajoznawstwa – Łucja Belcikowska. Ostatnia z sekcji działała zarówno przy szkole męskiej, jak i żeńskiej²⁷. Ks. Wyrzy-

²⁵ Z. Królikowska, *90 lat oddziału PTTK w Sandomierzu*, w: *90 lat Sandomierskiego Oddziału PTK-PTTK 1910–2000. 45 lat Kola Przewodników PTTK w Sandomierzu 1955–2000*, red. P. Sławiński, Sandomierz 2000, s. 11–38.

²⁶ Z. Królikowska, *90 lat oddziału...*, art. cyt., s. 13; J. Rokoszny, *Przewodnik po Sandomierzu z dokładnym planem miasta*, Warszawa [po 1908].

²⁷ A. P[atkowski], *Polskie Towarzystwa Krajoznawcze (1906–1931) na terenie województwa kieleckiego*, w: *Pamiętnik Świętokrzyski 1930*, red. A. Patkowski, Kielce 1931, s. 383; Z. Królikowska, *90 lat oddziału...*, art. cyt., s. 14–15.

kowski pełnił funkcję prezesa zarządu PTK w Sandomierzu przez prawie 30 lat. W 1947 r. zastąpił go na tym stanowisku Franciszek Mańkiewicz²⁸.

Towarzystwo wyznaczało sobie ambitne plany, które realizowano z zapałem. Jednym z pierwszych przedsięwzięć były obchody 125. rocznicy powstania kościuszkowskiego. Na uroczystość zaproszono wielu znakomitych profesorów ze środowisk naukowych Krakowa i Warszawy. Okolicznościowe przemówienie wygłosił wówczas m.in. ks. Wyrzykowski. Oddział Sandomierskiego PTK prowadził swoją pracę w placówkach oświatowych, m.in. w Męskiej Szkole Filologicznej. Do organizacji tej należało tam blisko 90 osób. Na potrzeby Instytutu Meteorologicznego towarzystwo otwarło w 1919 r. stację meteorologiczną w Sandomierzu²⁹. Piątego maja 1921 r. miejscowe PTK z inicjatywy Pietraszewskiego i ks. Wyrzykowskiego otworzyło Muzeum Ziemi Sandomierskiej. Ekspozyty w głównej mierze pochodziły z darowizn samych założycieli oraz życzliwych darczyńców z miasta i okolic³⁰. Muzeum cieszyło się wielkim powodzeniem wśród turystów. Pieczę nad wycieczkami sprawowała Sekcja Wycieczkowa, przewodnikami byli członkowie zarządu³¹. PTK organizowało także różne wykłady, które wygłaszali głównie jego działacze³².

Polskiemu Towarzystwu Krajoznawczemu w Sandomierzu potrzebna była własna siedziba. Jesienią 1919 r. założono fundusz na ten cel. Pierwszą cegiełkę w kwocie 1750 koron złożył inż. Stanisław Karpowicz. Pietraszewski cały zysk ze sprzedaży *Przewodnika po Sandomierzu* przeznaczył na kupno budynku. Fundusz wzrósł do 4160 koron za sprawą księgarni pań Chodakowskich, w której można było kupić zarówno karty pocztowe, jak i papier listowy z widokami Sandomierza (opracowane przez Bolesława Polankiewicza i Józefa Pietraszewskiego³³). Jesienią 1920 r. nadarzyła się okazja kupna dworku przy ulicy Fortecznej, jednak skromne środki finansowe nie wystarczyły na tę inwestycję. Ostatecznie udało się zakupić

²⁸ *Składy osobowe zarządu Oddziału PTK i PTTK w latach 1919–2000*, w: *90 lat Sandomierskiego Oddziału PTK-PTTK...*, dz. cyt., s. 82–83.

²⁹ P. Sławiński, *Collegium Gostomianum. Szkolnictwo średnie w Sandomierzu w latach 1915–1944*, t. 3, Sandomierz 2002, s. 112–113; Z. Królikowska, *90 lat oddziału...*, art. cyt., s. 15–16.

³⁰ K. Załuska, *Historia Muzeum w Sandomierzu*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 5 (1968), s. 10–12.

³¹ Po trzech latach od utworzenia muzeum posiadało 1384 ekspozyty. Najliczniejsze były ekspozyty przyrodnicze stanowiące 60 proc. zgromadzonych zbiorów. Główną ich część tworzyły zbiory etnograficzne, które składały się z 557 artefaktów, mniej było okazów geologicznych (122) i mineralogicznych (132) – zbiory te pochodziły głównie z regionu sandomierskiego. Drugą liczebnie grupą były zabytki archeologiczne. W spisach pojawiły się: przedmioty z brązu – 8 sztuk, przedmioty z kamieni – 178, naczynia gliniane i ich fragmenty – 263, przedmioty kościelne – 10. Mało było numizmatów: tylko 89, w tym 68 monet. Najmniej (23) było zabytków etnograficznych. Z. Królikowska, *90 lat oddziału...*, art. cyt., s. 17; K. Załuska, *Historia Muzeum...*, art. cyt., s. 13.

³² A. P[atkowski], *Polskie Towarzystwa...*, art. cyt., s. 392.

³³ B. Polankiewicz, J. Pietraszewski, *Widoki Sandomierza*, [Sandomierz] 1918.

ów budynek w 1921 r.³⁴ Majątek towarzystwa z czasem wzrastał. Podczas II wojny światowej oddział sandomierski towarzystwa posiadał plac o powierzchni 2 tys. m² zlokalizowany przy ulicy Żeromskiego w Sandomierzu. Znajdowały się na nim cztery gmachy. W jednym z nich mieściło się muzeum i biblioteka, w drugim urządzono dom noclegowy dla byłych członków towarzystwa, pozostałe zaś dwa służyły jako garaże samochodowe. Na początku wojny, we wrześniu 1939 r. klucze do muzeum ks. Wyrzykowski musiał złożyć w biurze niemieckiego starostwa w Sandomierzu. Budynek noclegowy zajęli wojskowi, a w pokoju z kuchnią zamieszkał stróż³⁵.

Towarzystwo Krajoznawcze w Sandomierzu nie mogło się poszczycić wielkimi tradycjami. Nie należały do niego znakomite osobistości, jednak jego członkowie byli ludźmi oddanymi celom organizacji. W 1938 r. ks. Wyrzykowski otrzymał pozwolenie odznaczenia jednej osoby z PTK. Wybrał wówczas najbardziej zasłużonego Józefa Pietraszewskiego – inicjatora powstania oddziału w Sandomierzu³⁶. Natomiast sam ks. Wyrzykowski 8 kwietnia 1935 r. zgodnie ze statutem PTK został dożywotnim członkiem towarzystwa³⁷.

Do organizacji społecznych, w których pracę zaangażował się ks. Wyrzykowski, należała też Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej. Była to masowa organizacja społeczna powstała w 1928 r. z połączenia Ligii Obrony Powietrznej Państwa (1923) i Towarzystwa Obrony Przeciwigazowej (1924). Założono ją pod patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Jej struktura organizacyjna wyglądała następująco: koła miejscowe, czyli powstające w każdej wsi, miasteczku i mieście; komitety powiatowe, które miały na celu jednoczyć koła miejscowe danego powiatu; komitety wojewódzkie, których zadaniem było zespolenie komitetów powiatowych; władze centralne, które czuwały nad całą organizacją i starały się połączyć wszystkie koła i komitety LOPP w całym kraju³⁸. Sandomierski oddział tej organizacji powstał za sprawą władz miejskich, które chciały wzbudzić zainteresowanie społeczników żegluga powietrzną – jej tworzeniem, popieraniem i dalszym

³⁴ A. P[atkowski], *Polskie Towarzystwa...*, art. cyt., s. 383; K. Załuska, *Historia Muzeum...*, art. cyt., s. 10–11.

³⁵ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 58, k. 16.

³⁶ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 58, k. 12.

³⁷ APKOS, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Sandomierzu, sygn. 1a, k. 101.

³⁸ *Statut Ligi Obrony Powietrznej Państwa*, Warszawa 1925, s. 4. Organizacja przygotowywała również ludność cywilną do obrony przeciwlotniczo-gazowej. Jej ogólnopolska działalność wspierała finansowo m.in. budowę 44 lotnisk, Instytutu Aerodynamicznego Politechniki Warszawskiej, Instytutu Techniki Szybownictwa (od 1936 r. Instytut Techniki Szybownictwa i Motoszybownictwa) przy Politechnice Lwowskiej. Ponadto prowadziła 24 szkoły szybowcowe, pięć szkół pilotów, 266 modelarni (1937), w których pracowało 1500 instruktorów. Wydawała także kilka czasopism, m.in. „Lot Polski”, „Skrzydlatą Polskę”. Organizacja działała do 1939 r. *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej*, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 15, Warszawa 2003, s. 557.

rozwojem³⁹. Ks. Wyrzykowski w sandomierskim kole LOPP pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej. Komisja ta czuwała nad działaniem całego koła, prowadziła kontrole kas, ksiąg i dokumentów, sprawdzała roczne bilanse i sprawozdania, składała Ogólnemu Zgromadzeniu Koła sprawozdania ze swej działalności wraz z konkretnymi wnioskami⁴⁰. LOPP kładła wielki nacisk na to, aby w jej działalność angażowało się duchowieństwo. W tym celu wydrukowano nawet specjalną odezwę do duchowieństwa polskiego. Organizacja wiedziała, że naród polski jest przywiązany do Kościoła i swoich duszpasterzy, więc pilnie śledziła, jak zareagują księża⁴¹. Poparcie ze strony kapłanów katolickich było czynnikiem autorytatywnym i decydującym o pomyślności celu, w jakim ta organizacja została założona. Wsparcia lidze udzielił sam prymas Polski⁴². Kwerenda nie wykazała, od kiedy ks. Wyrzykowski włączył się w prace LOPP. Brak też informacji, kiedy przestał brać udział w zebraniach tej organizacji.

Organizacją, której ks. Wyrzykowski poświęcił wiele uwagi, była ochotnicza straż pożarna. Angażował się w jej działalność od 1916 r. OSP w Sandomierzu powstała w 1881 r. z inicjatywy Juliana Wierzbina, byłego lekarza pochodzącego z Warszawy, który zamieszkał w Sandomierzu. Do momentu śmierci w 1884 r. pełnił w niej funkcję naczelnika⁴³. Drugiego kwietnia 1931 r. ks. Wyrzykowski został

³⁹ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 50, k. 2.

⁴⁰ BDS, sygn. G 1331, t. 50, k. 8; *Statut Ligi...*, dz. cyt., s. 18. Struktura komitetu LOPP wyglądała następująco: koło wybierało swojego przewodniczącego i wiceprzewodniczącego oraz sekretarza. Stanowili oni zarząd nad Ogólnym Zgromadzeniem Koła. Zarząd ten wybierało Ogólne Zgromadzenie Koła na okres jednego roku, składał się zaś z pięciu członków i dwóch zastępców, którzy spośród siebie wybierali prezydium koła. W skrócie wyglądało to następująco: na czele stał prezes, niżej członkowie zarządu, a następnie delegaci do Ogólnego Zgromadzenia Komitetu Wojewódzkiego. Nad działaniem całej organizacji czuwała Komisja Rewizyjna. *Statut Ligi...*, dz. cyt., s. 16.

⁴¹ S. Jedwabski, *L. O. P. P. do Polskiego Duchowieństwa Katolickiego*, Poznań 1932, s. 7.

⁴² Słowo wstępne do odezwy napisał sam prymas kard. August Hlond. „Groza wojny lotniczej i gazowej. Groza rozgromu kultury, zaprzepaszczenia dorobku pokoleń i groza wzajemnego wygubiania się ludów przy pomocy najdumniejszych wynalazków wiedzy i techniki! Czyż to nie jeden z najsmutniejszych dowodów na to, że zwyrodniała myśl ludzka pogrąża się w szaleństwie, obłądnie i zbrodniczości? Od powietrza, głodu, ognia i wojny, wybaw nas Panie! Boże, «rozprosz narody, które wojen chcą» [...]. Polska tą dziejową winą się nie obarczy. Polska pożogi wojennej wzniecać nie będzie! Ale gdyby się ta katastrofa mimo wszystko ziściła miała, będzie elementarnym obowiązkiem chrześcijańskim i obywatelskim ratować ludność i dobytek narodowy od zagłady w czasie napadów, zwłaszcza lotniczych i gazowych”. S. Jedwabski, *L. O. P. P. do Polskiego...*, dz. cyt., s. 7.

⁴³ Pierwszym prezesem straży był Julian Skorupski, jeden z jej współorganizatorów, twórca „małej szopy strażackiej”. Do pionierów należeli: społecznicy: L. Malczewski – rolnik z Chwałek, L. Sikorski – naczelnik poczty, P. Dutow – kupiec i pomocnik naczelnika straży, a także M. Kucz – sekretarz, naczelnik powiatu i pomocnik naczelnika straży. Władze zaborcze nie wierzyły w prawomyślność strażaków. W latach 1886–1907 ówczesny

oficjalnie mianowany kapelanem Straży Pożarnej w Sandomierzu. Strażacy bardzo szanowali swojego kapelana, cenili nie tylko jego zaangażowanie, ale również wiedzę. W 1929 r. inspektor straży poprosił duchownego o wygłoszenie referatu pt. *Życie kulturalne i moralne w strażach* podczas kursu pożarnictwa⁴⁴. Duchowny został też powołany do komitetu wykonawczego obchodów 50-lecia OSP w Sandomierzu⁴⁵. W 1938 r. w dzień patrona strażaków, św. Floriana, poświęcił świetlicę i pompę motorową⁴⁶. Za pracę na rzecz pożarnictwa wyróżniono go 5 czerwca 1931 r. brązowym medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa”⁴⁷, natomiast 10 października 1938 r. medalem srebrnym⁴⁸.

Bp Marian Ryx na wiosnę kapelana naczelnego mianował ks. Andrzeja kapelanem Związku Harcerstwa Polskiego. Duchowny miał roztoczyć opiekę religijną nad harcerzami, wygłaszać odczyty i konferencje religijne, urządzać rekolekcje, odprawiać nabożeństwa. Ks. Wyrzykowski pełnił nie tylko funkcję kapelana hufca w Sandomierzu, ale także przewodniczącego zarządu Koła Przyjaciół Harcerstwa w tym mieście⁴⁹.

Duchowny ten włączył się także w pracę na rzecz Spółdzielczej Księgarni i Składu z Artykułami Szkolnymi „Ognisko” w Sandomierzu, której był członkiem. Stowarzyszenie to zostało utworzone w celu „wszechstronnego zaspokojenia wspólnotowych potrzeb szkolnictwa, pracy umysłowej i społecznej”⁵⁰. Nieznane bliżej są szczegóły pracy księdza na rzecz księgarni. Według statutu każdy członek miał za zadanie „wpłacać wpisowe w wysokości 100 marek, zaspokajając swoje potrzeby, o ile jest taka możliwość, w sklepach i zakładach stowarzyszenia oraz stosować się do wszystkich postanowień statutu i prawomocnych uchwał walnych zgromadzenia”⁵¹.

Ks. Wyrzykowski był wielkim społecznikiem i człowiekiem, który aktywnie uczestniczył w życiu społecznym regionu i miasta Sandomierza. Uznaniem za jego postawę było nadane mu odznaczenie. W oficjalnym piśmie znalazły się słowa:

prezydent miasta nie wykazywał zainteresowania pracą społeczną w mieście i nie udzielał pomocy na jej rzecz. Widział w tych poczynaniach walkę o przetrwanie tego wszystkiego, co polskie i bliskie społeczności Sandomierza. Z czasem nowi naczelnicy i kadra zarządzająca spowodowała, że w straży nastąpiły zmiany. Dziełem nowego zarządu była praca kulturalna, która przynosiła wiele dochodów (oprócz składki rocznej mieszkańców). Dzięki ofiarom przeprowadzono remont generalny remizy, a 25 września 1907 r. zorganizowano uroczystości 26-lecia działalności placówki. Z. Małecki, *Sandomierz w latach 1864–1914*, art. cyt., s. 131. Zob. W. Chmielewski, *Strażactwo sandomierskie w latach 1881–2002. Zarys dziejów*, Sandomierz 2002.

⁴⁴ Kurs odbył się 20 marca 1929 r. BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 51, k. 6.

⁴⁵ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 51, k. 12.

⁴⁶ W. Wójcik, *Życie religijne*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, dz. cyt., s. 115–141.

⁴⁷ BDS, ZR, sygn. G 1330, t. 5, k. 13.

⁴⁸ BDS, ZR, sygn. G 1330, t. 5, k. 5.

⁴⁹ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 55, k. 11.

⁵⁰ APKOS, Księgarnia Spółdzielcza „Ognisko” w Sandomierzu, sygn. 1, k. 4.

⁵¹ APKOS, Księgarnia Spółdzielcza „Ognisko” w Sandomierzu, sygn. 1, k. 6.

„Prezes Rady Ministrów stwierdza, że Prezydent Rzeczypospolitej zarządzeniem z dnia 3 grudnia 1938 r. nadał Złoty Krzyż Zasługi po raz pierwszy ks. Andrzejowi Wyrzykowskiemu za zasługi na polu pracy społecznej”⁵².

Zaangażowanie polityczne

Ważną sferą w życiu ks. Wyrzykowskiego był udział w życiu politycznym Sandomierza. W odradzającej się Polsce zaczynały dochodzić do głosu wpływy ideologii prawicowej, reprezentowane głównie przez obóz endecji. W Sandomierzu nie widać jeszcze wówczas struktur organizacyjnych tworzącej się partii, można raczej zaobserwować wśród mieszkańców postawy zgodne z tą ideologią. Obóz endecji przyjął z czasem nazwę Związku Ludowo-Narodowego. Można przypuszczać, że także w mieście zamieszkania ks. Wyrzykowskiego ZLN cieszył się poparciem miejscowego duchowieństwa (w tym kurii biskupiej). Związek ten bardzo szybko zyskał poparcie, co można było zaobserwować już podczas wyborów uzupełniających do Rady Miasta w 1919 r. W jej skład weszło wówczas 12 przedstawicieli nowo powstałego ruchu⁵³ (na 42 wnioskujących). W kolejnych wyborach przeprowadzonych w 1924 r. w Radzie Miejskiej znalazło się trzech członków i dwóch zastępców ZLN. Należeli do nich: kupiec Wacław Chmielewski, ślusarz Tadeusz Frajdnit oraz ks. Wyrzykowski. Ostatnie zachowane zaproszenie na zebranie Rady Miasta Sandomierza pochodzi z 21 stycznia 1928 r. Można przypuszczać, że duchowny tego roku zakończył kadencję radnego⁵⁴. W tym samym roku kapłan ten został wybrany na delegata sandomierskiego ZLN⁵⁵. Związek liczył w 1927 r. 25 członków⁵⁶, których lista zawiera również informacje o wpłacanych składkach. Ks. Wyrzykowski płacił najwyższe składki ze wszystkich (10 zł). Najniższa składka wynosiła 1 zł i tę kwotę płaciła większość członków, pojawiały się jeszcze wpłaty w wysokości 2 zł, 3 zł i 5 zł⁵⁷. Ks. Wyrzykowski pełnił funkcję pełnomocnika ZLN. Do niego kierowano wszystkie sprawy z głównego zarządu. Zajmował się także sprawami lokalnymi, jak np. zbieranie pieniędzy, dostarczanie listy kandydatów na wybory i do komisji wyborczych. ZLN z upływem lat stawał się organizacją coraz bardziej skonkretyzowaną strukturalnie. Powstał samorząd powiatowy, zmieniono nazwę na Stronnictwo Narodowe, wykładowcy zaś z Seminarium Duchownego tworzyli podstawowy skład zarządu. Stronnictwo zdobywało coraz więcej członków i sympatyków, wielu wśród nich było kupców i drobnych rzemieślników, którym – jak twierdzili – zagrażała konkurencja żydowska. Od tego momentu dało

⁵² BDS, AKKiK, sygn. 868, k. 4.

⁵³ M. Markowski, *Życie polityczne*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, dz. cyt., s. 59–83.

⁵⁴ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 49, k. 11.

⁵⁵ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 33, k. 4.

⁵⁶ Na liście znajdują się nazwiska trzech księży: ks. Wyrzykowskiego, ks. Antoniego Rewery oraz ks. Franciszka Malarczyka. BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 33, k. 13.

⁵⁷ BDS, ZR, sygn. G 1331, t. 33, k. 13.

się zauważyć wycofywanie się duchowieństwa z działalności partii, którą przejęli młodzi ludzie głównie ze środowisk akademickich. Stronnictwo Narodowe w Sandomierzu liczyło wówczas 15 członków⁵⁸.

W późniejszych latach ks. Wyrzykowski związał się ze Stronnictwem Chrześcijańskiej Demokracji⁵⁹. Była to organizacja, która szerzyła solidaryzm klasowy, dużym zaś jej oparciem było duchowieństwo i grupy mieszczan połączonych w zorganizowane zrzeszenia o charakterze charytatywnym. Gorącym propagatorem tych idei był ks. Antoni Rewera. Można przypuszczać, że to właśnie ten kapłan zachęcił ks. Wyrzykowskiego do wstąpienia w szeregi Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji⁶⁰. Kwerenda nie wykazała, jak duchowny angażował się w działalność stronnictwa.

Zakończenie

Ks. Andrzej Wyrzykowski oprócz pracy duszpasterskiej, naukowej i bibliotekarskiej oddawał się również działalności społecznej. Pierwszą jej formą było zaangażowanie w organizacjach dobroczynnych. Należało do nich Stowarzyszenie Spożywców „Pomoc Bratnia”, gdzie duchowny był członkiem zarządu Rady Nadzorczej, jak również należał do komisji Zebrania Delegatów i Dzielnicowych. Ks. Wyrzykowski był również aktywnym członkiem Spółdzielni Spożywców „Społem”. W organizacji działał ponad 25 lat, za co otrzymał Złotą Odznakę „Społem”. Natomiast w 1932 r. został wybrany na członka Komisji Rewizyjnej oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża w Sandomierzu. Duchowny aktywnie włączał się również w pracę stowarzyszeń społecznych. Na uwagę zasługuje jego działalność w sandomierskim oddziale Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, gdzie prawie przez 30 lat piastował stanowisko prezesa zarządu. Wraz z innymi członkami towarzystwa wydatnie przyczynił się do otwarcia Muzeum Ziemi Sandomierskiej. Ks. Wyrzykowski był również członkiem Komisji Rewizyjnej Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej oraz kapelanem Ochotniczej Straży Pożarnej i Związku Harcerstwa Polskiego. Oprócz tego angażował się politycznie, m.in. przez działalność w Związku Ludowo-Narodowym oraz Stronnictwie Chrześcijańskiej Demokracji. W latach 1924–1928 pełnił funkcję radnego Rady Miasta Sandomierza. Za zasługi na polu pracy społecznej w grudniu 1938 r. otrzymał od prezydenta Rzeczypospolitej Złoty Krzyż Zasługi.

Zebrane informacje wyraźnie dowodzą, że ks. Wyrzykowski należał do grona wybitnych kapłanów diecezji sandomierskiej. Bp Wójcik oceniał, że duchowny ten przez lata swojej posługi w Sandomierzu stał się ikoną pracowitości i dobroci dla jego mieszkańców⁶¹. Pamięć o nim trwa po dziś dzień, zwłaszcza wśród tych, którzy znali go osobiście.

⁵⁸ M. Markowski, *Życie polityczne*, art. cyt., s. 68–69.

⁵⁹ P. Matusak, *Wojna i okupacja*, art. cyt., s. 165–184.

⁶⁰ M. Markowski, *Życie polityczne*, art. cyt., s. 70.

⁶¹ W. Wójcik, *Ks. Andrzej Wyrzykowski...*, art. cyt., s. 300.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu

Zespół Rękopisów

Ks. Andrzej Wyrzykowski (korespondencja), sygn. G 1330.

Ks. Andrzej Wyrzykowski (korespondencja i różne pisma), sygn. G 1331.

Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu

Personalalia ks. Andrzeja Wyrzykowskiego (1879–1955), sygn. 868.

Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu

Księgarnia Spółdzielcza „Ognisko” w Sandomierzu, Statut (jego zmiana) i zmiany organizacyjne zarządu (1920–1948), sygn. 1.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Sandomierzu, Protokoły Zarządu i Zebrań Wolnych Oddziału Sandomierskiego PTK (1927–1931), sygn. 1a.

Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców „Pomoc Bratnia” w Sandomierzu, Sprawozdanie Stowarzyszenia Spożywców „Pomoc Bratnia” w Sandomierzu (1913), sygn. 2.

Źródła drukowane

Dąbrowski S., *Co czynią spółdzielnie spożywców dla przebudowy ustroju społecznego*, Warszawa 1928.

Jak założyć spółdzielnię spożywców. Poradnik dla organizatorów, oprac. J. Dominiko, Praktyczna Biblioteka „Społem” 8, Warszawa 1935.

Jedwabski S., *L. O. P. P. do Polskiego Duchowieństwa Katolickiego*, Poznań 1932.

Polankiewicz B., Pietraszewski J., *Widoki Sandomierza*, [Sandomierz] 1918.

Składy osobowe zarządu Oddziału PTK i PTTK w latach 1919–2000, w: 90 lat Sandomierskiego Oddziału PTK-PTTK 1910–2000. 45 lat Koła Przewodników PTTK w Sandomierzu 1955–2000, red. P. Sławiński, Sandomierz 2000, s. 82–86.

Statut Ligi Obrony Powietrznej Państwa, Warszawa 1925.

Opracowania

Chmielewski W., *Strażactwo sandomierskie w latach 1881–2002. Zarys dziejów*, Sandomierz 2002.

Królikowska Z., *90 lat oddziału PTTK w Sandomierzu, w: 90 lat Sandomierskiego Oddziału PTK-PTTK 1910–2000. 45 lat Koła Przewodników PTTK w Sandomierzu 1955–2000*, red. P. Sławiński, Sandomierz 2000, s. 11–38.

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 15, Warszawa 2003, s. 557.

- Małecki Z., *Sandomierz w latach 1864–1914*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 3, 1795–1918, red. J.M. Małecki, Warszawa 1993, s. 105–143.
- Markowski M., *Życie polityczne*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, 1918–1980, red. W. Czajka, Warszawa 1994, s. 59–83.
- Matusak P., *Wojna i okupacja*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, 1918–1980, red. W. Czajka, Warszawa 1994, s. 165–184.
- P[atkowski] A., *Polskie Towarzystwa Krajoznawcze (1906–1931) na terenie województwa kieleckiego*, w: *Pamiętnik Świętokrzyski 1930*, red. A. Patkowski, Kielce 1931, s. 383–395.
- Polski Czerwony Krzyż*, w: *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1996, t. 5, s. 224.
- Rokoszny J., *Przewodnik po Sandomierzu z dokładnym planem miasta*, Warszawa [po 1908].
- Sławiński P., *Collegium Gostomianum. Szkolnictwo średnie w Sandomierzu w latach 1915–1944*, t. 3, Sandomierz 2002
- Stanaszek B., Nowakowski R., Tylec P., *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 4, S–Ż. *Biskupi i uzupełnienia*, Sandomierz 2018, s. 250–251.
- Stowarzyszenie Bratniej Pomocy*, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 26, Warszawa 2005, s. 103.
- Wiśniewski J., *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926.
- Wójcik W., *Ks. Andrzej Wyrzykowski (1879–1955)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2 (1960), z. 1–2, s. 298–302.
- Wójcik W., *Życie religijne*, w: *Dzieje Sandomierza*, t. 4, 1918–1980, red. W. Czajka, Warszawa 1994, s. 115–141.
- Załużka K., *Historia Muzeum w Sandomierzu*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 5 (1968), s. 9–28.

Abstrakt

Działalność społeczna i polityczna ks. Andrzeja Wyrzykowskiego

Ks. Andrzej Wyrzykowski należy do grona wybitnych duchownych diecezji sandomierskiej, którzy posługiwali w niej w pierwszej połowie XX w. Po zdobyciu gruntownego wykształcenia w Akademii Duchownej w Petersburgu piastował wiele stanowisk kościelnych w Sandomierzu, m.in. wykładowcy miejscowego seminarium, dyrektora biblioteki tej uczelni i oficjała Sądu Biskupiego. Oprócz tych zajęć duchowny angażował się w działalność organizacji dobroczynnych (Stowarzyszenie Spożycwów, Spółdzielnia Spożycwów „Społem”, Polski Czerwony Krzyż) oraz stowarzyszeń społecznych (m.in. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Liga

Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, straż pożarna). Jednocześnie kapłan ten brał udział w życiu politycznym Sandomierza, np. był członkiem Rady Miasta z ramienia Związku Ludowo-Narodowego. Przedmiotem niniejszego artykułu są szczegółowe kwestie związane z działalnością społeczną i polityczną ks. Andrzeja Wyrzykowskiego. Zamieszczone tu informacje zaczerpnięto zarówno z archiwów kościelnych (Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu), jak i państwowych (Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu). Artykuł wyraźnie dowodzi, że w okresie międzywojennym wielu duchownych oprócz swoich podstawowych obowiązków kościelnych aktywnie włączało się również w inne sfery życia społecznego. Działalność ta została wyraźnie ograniczona po przejściu władzy przez komunistów po zakończeniu II wojny światowej.

Słowa kluczowe: ks. Andrzej Wyrzykowski, Sandomierz, diecezja sandomierska, organizacje społeczne, działalność polityczna

Abstract

Social and Political Activities of Fr. Andrzej Wyrzykowski

Fr. Andrzej Wyrzykowski is one of the outstanding clergymen of the Sandomierz diocese who ministered there in the first half of the 20th century. Thoroughly educated at the St. Petersburg Theological Academy, he held a number of ecclesiastical positions in Sandomierz, including lecturer at the local seminary, director of the university's library, and official of the episcopal court. In addition to these activities, the clergyman was involved in charitable organizations (Grocers' Association, Grocery Cooperative "Społem", Polish Red Cross) and community associations (including the Polish Land Society, the Air and Gas Defense League and the fire department). At the same time, this priest took part in the political life of Sandomierz, for example, he was a member of the City Council on behalf of the People's National Union. Detailed issues related to the social and political activities of Fr. Andrew Wyrzykowski have become the subject of this article. The information in it was taken from both church archives (Sandomierz Diocesan Library), as well as state-owned (State Archives in Kielce, Branch in Sandomierz). The article clearly demonstrates that many clergy in the interwar period, in addition to their primary ecclesiastical duties, were also actively involved in other areas of social life. This activity was clearly limited after the communists took power after the end of World War II.

Keywords: Fr. Andrzej Wyrzykowski, Sandomierz, diocese of Sandomierz, social organizations, political activity